

Şuşa ili - 2022

İlhamə RƏSULOVA

Şuşanın işğalda olan illərində (getsin o illər bir daha gəlməsin) televiziyada onun barəsində hansısa bir sjuet təqdim olunanda mütləq şəkildə köhnə bir kadr təkrar-təkrar verilir. Şuşa qapılarının yanından keçən köhnə, sarı bir avtobus və İsa bulağı ətrafında dincələn insanlar. Sanki Şuşa barədə bundan başqa göstəriləcək heç nəyimiz yox idi. Bəlkə də yox imiş deyə eyni kadrlar təkrar-təkrar göstərildi. Ən azından mən 30 il ərzində belə gördüm. Bir neçə bədii filmə Şuşanı əks etdirən ötəri mənzərələr xaric, onu tarixin lent yaddaşına almaq ağılımıza gəlməmişdi sanki. Bilməmişdik ortaya böyük bir həsrət düşə bilər. Şuşadan köçkün düşmüş, qonşuluğumuzda məskunlaşmış mərhum Bağır müəllimin yana-yana dedikləri həmişə qulağımda səslənir.

“Ermənilər Qarabağa iddia etməklə onun bizim olduğuna yadıma saldılar. Biz Şuşaya doğru-dürüst sahiblənmədik vaxtında. Ən görməli yerlərimizdə o nankor ermənilər yerləşdilər. İşğaldan sonra Şuşa daha çox bizim oldu”.

Bu illər ərzində mən adını hər kəsin dilindən çox eşitdiyim, kitablarda haqqında oxuyub, xəyalımda təsvir etdiyim Cıdır düzünü görməyi çox arzu etmişdim. Hələ uşaqlıq Çəmənçəmənlinin “Qan içində” romanını oxuyarkən Vaqifin və oğlunun Cıdır düzündə başının kəsilməsi səhnəsi mənə dərin təsir etmiş, sarsılmışdım. Bir şuşalının qələmindən Cıdır düzü o qədər gözəl təsvir olunmuşdu ki, özümü Şuşanı gəzməmiş kimi hiss etmişdim. Allah Şuşanı görmək arzumu ən möhtəşəm şəkildə reallaşdırdı. Şuşada tənənəli bayram konsertlərini gördüm, dövlət başçımızın böyük sevinci içində rəqs etməsini gördüm. Bu, bir fəthin, bir qəhrəmanın aşan-daşan sevinciydi. Üz-gözündən yağan ışıq hamıya sirayət edirdi. Gülmək, sevinmək, qol-qanad açmaq nə gözəl yaraşırıdı bizlərə.

Bu mənzərələri seyr edərkən, sevinc göz yaşları içində “şükür sənə, İlahi, daha səndən nə istəmək olar ki? Bu günü gördük” demişdim. Amma Allah daha böyük lütf etdi. Cıdır düzünə qədəm basmaq mənə də nəsis oldu.

Şuşanın o məşhur Cıdır düzü. Düşünürsən ki, qolumu açıb qucaqlasam,

qoynuma sığar. Vətən demək budur elə. O sənə zərrəndir, sən də onun. Əslində ekrandan göründüyü qədər böyük deyil. Lakin möhtəşəm gözəlliyinin olmasında söz yoxdur. Bir ayağı uçuruma dirənən geniş düzənliyə ayaq basınca hiss edirsən ki, buralar tarix qoxuyur. Bir zamanlar Pənah xan, İbrahim xan, Mehdiqulu xan, Məmməd bəy Cavanşir Batmanqılınc, Natəvan, Vaqif və daha neçə dahi azərbaycanlının gəzdiyi bu düzənlərdə gəzmək insana fərqli duyğular yaşadır. Yeridikcə sanki burada cıdır çıxmış igidlərin atlarının kişnəməsini, hayqırışlarını eşidirsən.

Cıdır düzü igidlərimizin iz yeridir. Yox, cıdır çıxmış atların izləri deyil bu. Cıdır düzü uğrunda getmiş qanlı döyüşlər zamanı atılan güllə izləridir. Daşaltı uçurumu tərəfdəki qayaların hərəsinin üstündə ən az 10-15 güllə izi qalmaqdadır. Yalın əllə uçurumdan qalxaraq, düşməyə türk oğlunun nələyə qadir olduğunu göstərən burada Azərbaycan əsgəri.

Şuşanın qərb hissəsi 1800 metr, şərq hissəsi dəniz səviyyəsindən 1400 metr yüksəklikdədir. Cıdır düzü Şuşanın cənubunda, ən yüksək hissəsindədir. Bu geniş çəmənlikdən durub Daşaltı çayına

İgidlərin at çapdığı, qəhrəmanların yallı getdiyi Cıdır düzü

və 200 metr aşağıda yerləşən Daşaltı dərəsinə baxırsan. Cıdır düzünün kənarındakı cıdır qırx pilləkənə, Daşaltı dərəsinə və Xan mağarasına aparır. “Xəzinə Qalası” deyilən mağara da “qırx pilləkən”in yaxınlığındadır.

Bir zamanlar adı çox çəkilən, məşhur Xan mağarası 1992-ci ildə ermənilər tərəfindən dağıdılıb. Cıdır düzü tarixən cıdır yarışlarının keçirildiyi və Qarabağ xanlığı dövründən yerli camaatın Novruz bayramını keçirdiyi ərazidir. Şuşalılar və şəhərin qonaqlarının istirahət etdikləri ən görməli yerlərdən biridir. Sovet hakimiyyəti qurulmamışdan əvvəl Şuşa bəyləri burada məşhur Qarabağ atlarının iştirakı ilə cıdır yarışları təşkil edərdilər. Cıdır düzünün qərb tərəfi bir-birinin arxasında yerləşən üç yüksəklikdən ibarətdir. Bu yüksəkliklərə “Üçmıx” adı verilib. İşğaldan öncə hər il may ayında Cıdır düzündə “Xarıbüllül” mahnı festivalları keçirilirdi. Qarabağ xanəndələrinin bir çoxu da Cıdır düzündə oxuduqları muğamlarla məşhurlaşmış, bütün Azərbaycana ün salıblar. Məgər bu gözəlliyi görüb könül ilhamlanmaya bilərdimi?

Şuşanın şiltaq, oynaq təbiəti Cıdır düzündə daha çox hiss olunur. Bu düz Qarabağ atları kimi, dumanların, buludların da cıdır meydanıdır sanki. Sən düzəngahın bir başından o biri başına gədənə kimi hava rəngdən-rəngə düşür. Gah dərəyə bulud enir. Sanki uçurumdan ayağını atsan, buludların üstündə gəzəcəksən. Uçurumun kənarında özünü yerlə göyün arasındaymışsan kimi hiss edirsən. Gah yağış çiləyir, sən papağını başına qoymağa macal tapmadan bulud çəkilir. Göy üzünü göyqurşağı büürür. Bircə tərtemiz havası dəyişməz qalır. Hər nəfəslə ruhuna dolan, təmiz dağ havası canına can qatır.

Bir zamanlar Paşinyanın sərxoş vəziyyətdə yallı getdiyi Cıdır düzünü seyr etmək hər bir azərbaycanlının qürurunu zədələmiş, ürəyini sızlatmışdı. Ölkə

Prezidenti İlham Əliyev də görünür ki, ölkəsinin vətəndaşlarının hiss etdiklərini hiss etmiş, xalqa müraciətində demişdi: “Ermənistanın baş naziri gedib Şuşada, Cıdır düzündə rəqs edir, hesab edir ki, biz bununla barışacağıq?! Səhv edir! Heç vaxt biz bununla barışmayacağıq... Biz xeyirxah, sülhsevər xalqıq. Lakin biz öz ləyaqətimizi tapdalamağa, bizi təhqir etməyə imkan verməyəcəyik. Paşinyan Şuşada, Cıdır düzündə sərxoş halda rəqs edəndə özünə bu gün baş verənlər barəsində hökm imzalamışdı. Dağlıq Qarabağ bizimdir, bizim torpağıdır, biz oraya qayıtmalıyıq, qayıdırıq və qayıdacağıq!”

Çox keçmədi ki, Müzəffər Prezidentimiz Cıdır düzünden xalqa səsləndi: “Bura Cıdır düzüdür. Hər birimiz üçün əziz, doğma Cıdır düzü... Şuşanı Cıdır düzüsüz təsəvvür etmək mümkün deyil, Azərbaycanı isə Şuşasız təsəvvür etmək mümkün deyil. Biz Şuşaya qayıtmışıq, Cıdır düzünə qayıtmışıq və tarixi yerdə bundan sonra muğam səsi eşidiləcək, Azərbaycan mahnıları ifa olunacaq, böyük tədbirlər keçiriləcək, toy-bayram olacaq...”

Bir müddət bundan əvvəl işğalçı qüvvələr bizim üçün müqəddəs olan bu yerdə heysiyyətimizə toxunmaq, Azərbaycan xalqını təhqir etmək üçün eycərcər hərəkətlər etmişlər, - bütün dünya artıq bundan xəbərdardır, - “Yallı” getmişlər. İzi-tozu da qalmayıb burada, rədd etmişik. İndi Cıdır düzü də, Şuşa da, Qarabağ da azaddır. Bu torpağın sahibləri qayıdıblar, əllərində silah, əllərində bayraq, ürəklərində Vətən sevgisi. Vətən sevgisi bizi Qələbəyə gətirdi. Vətən sevgisi, vətənpərvərlik Qələbəmizin əsas amilinə çevrildi”.

At həmişə türk üçün dəyərli olub, murad sayılıb. Qarabağ atlarının yarışa çıxdığı, adını da buradan almış Cıdır düzü əbədilik əsarətdə qala bilərdimi?

Tanrı türkü muradına qovuşdurdu.